

Bakalavr və magistrələr üçün 3 cildə nəşr edilən "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabları yüzilin ədəbi prosesini, inkişaf yolları və meyllərini özündə ehtiva edir. Alimin "XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı; mərhələlər, istiqamətlər, problemlər" (2015) monoqrafiyası isə XX əsr ədəbiyyatının bütün parametrləri və məzmun rəngarəngliyi ilə sərgilənməsi baxımından çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının uğurlarından hesab olunmalıdır.

Belə bir araşdırma əzmini ədəbiyyatşünas **Əlizadə Əsgərlinin** də elmi yaradıcılığı ehtiva edir. Alimin «Osman Sarıvəllinin poetikası» (2005), «Milli ideal mücahidi» (2005), «Xəlil Rza Ulutürkün poetikası» (2012), «Sənət və şəxsiyyət» (2013), «XX əsr Azərbaycan şeirinin poetikası» (2014), «Azərbaycan dövlətçiliyi və Xəlil Rza Ulutürk» (2015) kitablarında XX əsrin əvvəllərində başlamış bədii yüksəliş, mövzu və problemlər, ədəbi məktəb və metodlar araşdırılmış, müxtəlif yaradıcılıq metodlarına malik sənətkarlarımızın yaradıcılığı fərdi xüsusiyyətləri ilə birgə əksini tapmışdır.

Rəfiq Yusifoğlunun "Azərbaycan poemalarının sənətkarlıq xüsusiyyətləri" (2010) monoqrafiyasında poema janrının tarixi ənənələrini üzə çıxarmaq, eləcə də forma-məzmun, dil və üslub problemlərinin elmi-nəzəri şərhini vermək meylini, Yaşar Qasimbəylinin "Milli oyanış və özünəqayıdış lirikası" (2012) kitabında isə 60-cı illər sovet poeziyasının yeniliklərini – sənətə daxil olan yeni insan münasibətləri və qəhrəmanlara, yeni ideya və mənəviyyat problemlərinin şərhinə marağı sezməyirik.

Sovet dövründə yazılan əsərlər, funksional olan janrlar müstəqillik dövründə xüsusi aradırmanın predmetinə çevrilmişdir. Məsələn, **Yavuz Axundlunun** "Məmməd Səid Ordubadi" (1997), "Tarixi roman yeni mərhələdə" (1998) kitabları Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının inkişafına, nəzəri-estetik prinsiplərinin şərhinə həsr olunmuş tədqiqatlar sırasından qeyd olunmalıdır. Yavuz Axundlunun seçilmiş əsərlərinin 3 cildə nəşrində müasir ədəbiyyatşünaslığın qiymətli nümunələri toplanmışdır.

Salidə Şərifova "İlk Azərbaycan romanları" (1998), "Azərbaycan nəsr janrlarının təşəkkül və formalaşması prosesi (XX əsrin əvvəllərinə qədər)" (2005), "Ədəbi prosesə nəzəri baxış (2003-2005-ci illərin tənqidi məqalələri)" (2006) adlı monoqrafiya və məqalələr toplusunda roman janrına dair müəyyən qənaətlər hasil

olur, müəllif janrın inkişafında tarixi təcrübəyə istinad etməklə yanaşı çağdaş dövrün postmodernist romanlarının bədii təhlilini verməyə çalışır.

Müstəqillik illərində ədəbiyyatşünas **Təyyar Salamoğlunun** da elmi fəaliyyəti XX əsr ədəbiyyatı problemlərinin şərhində rol oynamışdır. "Faciəli talelər (Azərbaycan repressiya və mühacirət şeirinə dair portret – oçerklər)" (1998), "Müasir Azərbaycan romanının poetikası (XX əsrin 80-ci illəri)" (2005), "Müasir Azərbaycan romanı: janr təkamülü (XX əsrin 80-ci illəri)" (2007), "Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri" (2008), "Tarixi və çağdaş ədəbi prosesə dair araşdırmalar" (2009), "Ədəbi tənqid tarixinə dair portret – oçerklər" (2011), "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" (2012), "Azərbaycan ədəbiyyatının müasir problemləri" (2014), "M.Ə.Sabirin milli intibah ideali" (2015) və s. monoqrafiya və kitablarında ədəbiyyatşünas alim ötən yüzil ədəbiyyatının bir sıra məqamlarına nüfuz edərək ədəbiyyatşünaslıqda yeni zamanın vurğusu kimi qabarmış məsələlərin həllinə girişmiş, xüsusilə roman janrı ilə bağlı tədqiqatlarında XX əsr romanlarını nəsrin inkişaf qanunauyğunluğu zəminində açmağa çalışmışdır.

1990-cı illərdə bir sıra ədəbi təmayüllərə, modernist cərəyanlara, postmodernist meyllərə maraq artmışdır ki, Tofiq Quliyevin (Tofiq Fərid) "Ədəbiyyatda realizm və modernizm problemi" (2006), Sevinc Məmmədovanın "Azərbaycan ədəbiyyatında yeni yaradıcılıq meyllərinin təşəkkülü" (Dissertasiya, Bakı, 2009) kimi elmi araşdırmalarında dünya fəlsəfi-estetik fikrində mövcud olmuş cərəyanların səviyyəsi milli poeziyamızın ölçülərində axtarılmış, onların funksionallıq dərəcəsi üzə çıxarılmışdır. Qorxmaz Quliyevin "XX əsr Amerikan ədəbiyyatşünaslığında aparıcı cərəyanlar" (2011), Nərimin Kamalın "Umberto Eko və postmodernizm fəlsəfəsi" (2012), Afaq Əsədovanın "Ədəbiyyatlaşan dünya" (2014) tədqiqatları isə birbaşa bu cərəyanların, təmayüllərin dərkinə yönəlmiş, problemin Azərbaycan oxucusu üçün yeni tədqiqat spektrlərini üzə çıxarmışdır. Bu tədqiqat əsərlərində bir çox estetik-fəlsəfi cərəyanlar, ədəbi təmayüllər Azərbaycan poeziyasının inkişaf qanunauyğunluğu zəminində açılmış, bu isə bir çox məsələlərdə analogiyanı ortaya qoymağa, müxtəlif dövrlərə məxsus poetik mətnləri müqayisə predmetinə çevirməyə imkan vermişdir.

həmçinin müasir Avropa və Şərq dillərinə yaxından bələd ədəbiyyatşünasların yetişməsi ilə möhkəmlənmişdir. Bu baxımdan professor və filologiya elmləri doktorları Fəridə Vəlixanlı, Sara Osmanlı, Gülər Abdullabəyovanın, fəlsəfə doktorları Cavidə Məmmədovanın, Xanım Zairovanın yeni tədqiqatları müstəqillik dövrü ədəbiyyatşünaslığının uğurlarını təmsil edir. Professor Fəridə Vəlixanlı "Səməd Vurğun" monoqrafiyası 1930-cu illərdə rus dilində hazırlanan "Azərbaycan şeiri antologiyası"nın həqiqi dəyərini üzə çıxarır.

Ramiz Əsgərin türk xalqları ədəbiyyatına həsr etmiş tədqiqatları və çap etdirdiyi çoxsaylı nəşrlər ədəbi əlaqələr sahəsində meydana çıxmış qiymətli nümunələr kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Professor Şamil Vəliyev Azərbaycan füzatşünaslığının elmi əsaslarını yaratmışdır. Onun milli mətbuat və ədəbiyyat məsələlərinə, habelə mətbuat tarixinə həsr edilmiş elmi əsərləri dərin araşdırmaların nəticəsində yaranmışdır. Professor Şamil Qurbanovun ədəbi əlaqələrə, Ömər Faiq Nəmanzadəyə dair tədqiqatları ədəbiyyatımızın və ictimai fikrimizin qaranlıq səhifələrinə aydınlıq gətirir. Tərlan Novruzovun Mirzə Ələkbər Sabiri və onun satirik şeir məktəbi ənənələrini araşdırıb üzə çıxaran tədqiqatları ədəbiyyatşünaslıq elminin qiymətli səhifələridir. Əsgər Qədimovun "Əncümənü-şüəra" ədəbi məclisi üzvlərinin həyatı və yaradıcılığını öyrənməsi, onların naməlum divanlarını üzə çıxarması və nəşr etdirməsi ədəbiyyatşünaslıq elminin tarixində izi qalan hadisədir. Fərman Xəlilovun Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatına, xüsusən Mirzəli Möcüzün yaradıcılığına həsr edilmiş elmi əsərləri ciddi axtarışların nəticəsində meydana çıxmışdır.

Milli müstəqillik illərində uşaq ədəbiyyatının nəşri ilə əlaqədar da bir sıra işlər görülmüşdür. 90-cı illərin əvvəllərində keçid dövrünün başlaması, o cümlədən əlifba dəyişikliyinə baş verməsi nəticəsində uşaq nəşrləri sahəsində uzunmüddətli boşluq yaranmışdı. Yalnız ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamından sonra mənzərə dəyişdi. Rəngarəng dizaynı, maraqlı və zəngin mətnləri ilə diqqəti cəlb edən uşaq nəşrləri fəaliyyətə başladı. Üç cildə "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası" ("Öndər nəşriyyatı", 2005 (tərtibçi:

Qara Namazov, redaktor: Teymur Əhmədov) nəşr olunub istifadəyə verildi. Bu cildlərdə uşaq ədəbiyyatının yaranma, təşəkkül tarixi, təcrübəsi və çağdaşlığı müəyyən qədər əksini tapdı. Qeyd etmək vacibdir ki, 2014-cü ildə "Uşaq ədəbiyyatı antologiyası" nəşr olunmuşdu. Kitabın məsləhətçisi mərhum ədəbiyyatşünas Arif Əmrahoğlu, tərtibçi, redaktor və ön söz müəllifi isə AYB-nin Uşaq Ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri Qəşəm Nəcəfzadədir. Şeir, nəsr, dramaturgiya, həmçinin ədəbi tənqid bölmələrinin yer aldığı antologiyada çağdaş yazarların əsərləri ilə tanış olmaq imkanı var və buradakı mətnlərdə uşaq psixologiyasının, dil amilinin, düşüncə aydınlığının nəzərə alınma səviyyəsi qaneedici təsir bağışlayır.

Qeyd edək ki, uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqata, problemə peşəkar elmi-nəzəri yanaşma sərgiləyən əsərlərə də bu illərdə istinad etmək olur. Araşdırma zamanı Füzuli Əsgərovun 2009-cu ildə çap olunan "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mərhələli inkişafı" kitabı diqqət çəkir. Eləcə də Qara Namazovun "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı" (dərslik, 2007), Rafiq Yusifoğlunun "Uşaq ədəbiyyatı" (2002 və 2006) kitablarında milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülü və maarifçilik dövrü inkişafından başlayaraq sovet dövrü uşaq ədəbiyyatı nümunələri, həmin dövrün daxilində təşəkkül tapmış 1960-80-ci illər ədəbi prosesinin yeni problematika və ideya istiqamətləri, eləcə də müstəqillik dövründə mövcud milli uşaq ədəbiyyatının nümunələri daha səriştəli, daha əhatəli yanaşmanın predmetinə çevrilmişdi.

Son illərdə İlyas Tapdığın "Seçilmiş əsərləri"nin iki cildliyi, Xanımana Əlibəylinin "Seçilmiş əsərləri"nin iki cildliyi, şair Zəhid Xəlilin 2008-2009-cu illərdə 6 cildə ibarət "Seçilmiş əsərləri", Məstən Günərin 2003-cü ildə "Seçilmiş əsərləri"nin iki cildliyi, Qara Namazovun "S.Ə.Şirvani. Seçilmiş əsərləri" (3 cildə. 2004-2005), "Xalq qəhrəmanının şöhrəti" (2005), Rafiq Yusifoğlunun "Dünya xalqlarının nağılları" (1998), Vüqar Əhmədin "Rus uşaq ədəbiyyatı və Azərbaycan" (1992), "Azərbaycan Uşaq Ədəbiyyatı" (2006), şair Oqtay Rzanın 2008-2009-cu illərdə "Baldan şirin bala-lar" və "Uşaq təbəssümü" adlı iki şeir kitabı, Ələmdar Quluzadənin son beş ildə "Boxca", "Qürbətə düşən daş", "Dilotu", "Ətirşah ətri" kitabları, Rafiq Yusifoğlunun üç şeir, dörd nəsr, ali məktəblər üçün iki dərslik və yeddi tərcümə kitabı, uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı bir neçə prablamatik məqalələri, Gülzar İbrahimovanın 30-dan çox